

فقه سیاسی و سیاست فقهی

بررسی تطبیقی اندیشه سیاسی فقهای اربعه

(محقق کرکی، شیخ انصاری، آخوند خراسانی، امام خمینی)

پیرامون وظایف و اختیارات ولی فقیه

سید حسین میراحمدی

سرشناسه: میراحمدی، سید حسین، ۱۳۵۵

عنوان و نام پدیدآور: فقه سیاسی و سیاست فقهی: بررسی تطبیقی اندیشه سیاسی فقهای اربعه (محقق: کرکی، شیخ انصاری، آخوند خراسانی، امام خمینی) پیرامون وظایف و اختیارات ولی فقیه / سید حسین میراحمدی

مشخصات نشر: قم: پاد اندیشه، ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری: ۴۱۶ ص.

شابک: 978-600-5467-43-7

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس

موضوع: ولایت فقیه

موضوع: علوم سیاسی (فقه)

موضوع: اسلام و سیاست

موضوع: خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸، دیدگاه درباره ولایت فقیه

موضوع: محقق کرکی، علی بن حسین، ۹۴۰ ق. - دیدگاه درباره ولایت فقیه

موضوع: انصاری، مرتضی بن محمد امین، ۱۲۱۴ - ۱۲۸۱ ق. - دیدگاه درباره ولایت فقیه

موضوع: آخوند خراسانی، محمد کاظم بن حسین، ۱۲۵۵ - ۱۳۲۹ ق. دیدگاه درباره ولایت فقیه

رده بندی کنگره: ۷۱۳۹۸ ف ۲۲۲/۸/۳۹ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۹۸۵۷۲۸۶

فقه سیاسی و سیاست فقهی

بررسی تطبیقی اندیشه سیاسی فقهای اربعه

(محقق کرکی، شیخ انصاری، آخوند خراسانی، امام خمینی)

پیرامون وظایف و اختیارات ولی فقیه

مؤلف: دکتر سید حسین میراحمدی

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر

ناشر: پاد اندیشه

حروفنگار و صفحه آرا: احسان زینلی

نوبت و سال نشر: اول / ۱۳۹۹

شابک: ۷-۴۳-۵۴۶۷-۶۰۰-۹۷۸

قطع و صفحه: وزیری / ۴۱۶

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

فصل اول پیشینه پژوهش

- ۱- بیان مسئله ۱۶
- ۲- اهداف پژوهش ۲۰
- الف- اهداف نظری ۲۰
- ب- اهداف کاربردی ۲۰
- ۳- سوال اصلی ۲۰
- ۴- سوالات فرعی ۲۱
- ۵- فرضیه اصلی ۲۱
- ۶- فرضیه‌های فرعی ۲۱
- ۷- روش پژوهش ۲۲

فصل دوم ادبیات پژوهش

- بخش دوم: مفاهیم ۲۶
۱. فقه ۲۶
۲. فقه سیاسی ۲۶
۳. اجتهاد ۲۷
۴. ولایت ۲۸
- بخش سوم: مباحث نظری ۳۰
- نظریه‌های حکومت و اختیارات فقیه در فقه شیعه ۳۰
- ۱- نظریه سلطنت مشروطه ۳۰
- ۲- نظریه ولایت انتصابی عامه فقیهان ۳۱
- رکن اول: ولایت ۳۲

- رکن دوم: انتصاب ۳۳
- رکن سوم: فقاہت ۳۴
- رکن چهارم: قلمرو ولایت ۳۵
- ۳- نظریه ولایت انتصابی عامه شورای مراجع تقلید ۳۵
۱. محدوده ولایت ۳۶
۲. مرجعیت ۳۶
۳. نحوه به قدرت رسیدن حکام ۳۶
- ۴- نظریه ولایت انتصابی مطلقه فقیهان ۳۹
- ۱- ولایت مطلقه ۳۹
- ۲- فقاہت و مصلحت ۳۹
- ۵- نظریه دولت مشروطه (با اذن و نظارت فقیهان) ۴۰
- ۶- نظریه ولایت انتخابی مقیده فقیه ۴۲
۲. انتخاب حاکم اسلامی ۴۲
۳. نقید اختیارات حاکم منتخب به قانون اساسی ۴۳
- بخش چهارم: ادوار گفتمان‌های سیاسی شیعه ۴۶
- دوره اول: از آغاز عصر غیبت تا شروع دوران صفویه ۴۷
- دوره دوم: عصر صفویه ۴۸
- دوره سوم: از پایان صفویه تا ابتدای قاجار ۴۹
- دوره چهارم: از ابتدای عصر قاجار تا دوره مشروطه ۵۰
- دوره پنجم: عصر مشروطه ۵۱
- دوره ششم: از عصر پهلوی تا شکل‌گیری مقدمات انقلاب اسلامی ۵۲
- دوره هفتم: از شکل‌گیری مقدمات تا پیروزی انقلاب اسلامی ۵۳

فصل سوم روش‌شناسی پژوهش

- ۴- دیدگاه گادامر ۱۰۸
- ۴-۱- هرمنیوتیک گادامر و مسئله فهم ۱۱۰
- ۴-۲- فهم و زبان از نظر گادامر ۱۱۳
- ۴-۳- ویژگی‌های فهم هرمنیوتیکی ۱۱۵
- ۴-۳-۱- تاریخ‌مندی فهم ۱۱۵
- دخالت پیش‌فرض‌ها و پیش‌داوری‌ها در فهم ۱۱۶
- تدریجی بودن فهم ۱۱۸
- روزآمدسازی متن ۱۱۹
- ۴-۳-۲- زبان‌مندی فهم ۱۱۹
- معرفت‌شناختی شدن فهم ۱۲۰
- خصلت دیالکتیکی فهم ۱۲۱
- ۵- اسکینر ۱۲۳
- شیوه ویژه اسکینر ۱۲۹
- نقد دیدگاه‌ها ۱۳۶
- بخش سوم: روش تحلیل گفتمان ۱۴۲
- الف- مبانی نظریه گفتمان لاکلاو و موف ۱۴۵
- ب- مؤلفه‌های تحلیل گفتمان ۱۵۴
- ۱- شناسایی فضای تخصیص ۱۵۴
- ۲- تعیین زمان و مکان ۱۵۴
- ۳- منازعات معنایی و تحولات اجتماعی ۱۵۵
- ۴- معنا و متن در تحلیل گفتمان ۱۵۶
- ۵- متن، معنا، و کردارهای اجتماعی ۱۵۶
- ج- وجوه سازگاری تحلیل‌های گفتمانی با مطالعات
فقه‌سیاسی ۱۵۹
- د- نقد و ارزیابی ۱۶۲
- بخش اول: روش اجتهادی ۵۸
- الف- فهم اجتهادی شریعت و زندگی سیاسی ۵۸
- ب- تحول فهم اجتهادی شریعت در دوران
مجلس ۶۹
- ج- ویژگی‌های روش اجتهادی ۸۴
- ۱- نص‌پذیری ۸۴
- ۲- خطا‌پذیری ۸۵
- ۳- عمل محوری ۸۶
- د- منابع معرفتی روش اجتهادی ۸۹
- ۱- قرآن کریم ۸۹
- ۲- سنت ۹۰
- ۳- اجماع ۹۱
- ۴- عقل ۹۲
- ۱- اختلاف نظر در ابزارهای استنباط احکام شرعی ۹۷
- ۲- اختلاف در منابع و ادله احکام شرعی ۹۸
- ۳- اختلاف در قلمرو و شمول احکام ۹۸
- ۴- اختلاف درباره‌ی اجتهاد و تقلید ۹۹
- ۵- اختلاف درباره‌ی عقل و دانش‌های بشری ۱۰۱
- الف- تقسیم‌بندی‌های هرمنیوتیک ۱۰۵
- ب- دیدگاه‌های مهم در هرمنیوتیک ۱۰۶
- ۱- دیدگاه شلایر مایر ۱۰۶
- ۲- دیدگاه ویلهلم دیلتای ۱۰۷
- ۳- دیدگاه هایدگر ۱۰۸

فصل چهارم مباحث تطبیقی

۲. ویژگی های اکتسابی انسان ۲۲۴

۳. انسان شناختی فقهای اربعه ۲۲۶

۱-۳. امام خمینی (ره) ۲۲۶

۲-۳. آخوند خراسانی ۲۳۲

۱- آزادی و حق انتخاب ۲۳۲

۲- برابری ۲۳۴

۳- لجنیت ۲۳۶

۴- قانون شرعی ۲۳۷

۳-۳. محقق کرکی ۲۳۸

رضایت به وضع موجود ۲۳۹

غربت انسان در منظومه هستی ۲۴۱

مطلقه بودن ریاست رئیس اول ۲۴۲

۳-۴. شیخ انصاری ۲۴۳

ج- ضرورت حکومت ۲۴۳

د- مشروعیت حکومت ۲۴۹

۱- پیشینه مشروعیت ۲۴۹

۲- معنای مشروعیت ۲۵۰

۳- رابطه مشروعیت با قدرت و اقتدار ۲۵۱

۴- منابع مشروعیت ۲۵۳

۴-۱. قهر و غلبه ۲۵۴

۴-۲. سنت ۲۵۴

۴-۳. فره ۲۵۴

۴-۴. عقلانیت ۲۵۵

۵- انواع مشروعیت ۲۵۵

الف- محقق کرکی ۱۷۰

قضاوت ۱۷۳

دریافت و تقسیم زکات، خمس و خراج ۱۷۴

اقتل ۱۷۷

ب- شیخ انصاری ۱۷۷

ج- آخوند خراسانی ۱۸۱

ولایت فقیه در تعلقات مکاسب و تقریرات قضاء ۱۸۳

استقلال ولی در تصرف ۱۸۵

جهت اول: آنچه که امام در آن ولایت ندارد ۱۸۵

جهت دوم: آنچه امام در آن ولایت دارد ۱۸۷

استقلال نداشتن غیر ولی در تصرف ۱۸۹

د- امام خمینی (ره) ۱۹۷

ولایت مطلقه فقیه ۲۰۱

مصلحت ۲۰۲

احکام حکومتی ۲۰۶

وجوه اشتراک و افتراق آرای فقهای اربعه پیرامون

اختیارات فقیه ۲۱۱

الف- مبانی هستی شناختی ۲۱۵

۱. مبدأ هستی ۲۱۵

۲. هدایت و رهبری الهی ۲۱۶

۳. معاد و مقصد ۲۱۷

ب- مبانی انسان شناختی ۲۲۱

۱. ویژگی های ذاتی انسان ۲۲۲

۶-دیدگاه فقه‌های اربعه پیرامون مشروعیت حکومتها..... ۲۵۶	۱-وحدت، هماهنگی و انسجام..... ۲۹۰
۱-۶-محقق کرکی..... ۲۵۶	۲-حفظ واجبات..... ۲۹۰
۲-۶-شیخ انصاری..... ۲۵۷	۳-تعقیب و کیفر متخلفان..... ۲۹۱
۳-۶-آخوند خراسانی..... ۲۵۷	ط-حضور در عرصه سیاست و تحول در اندیشه سیاسی فقها..... ۲۹۳
سند اول: تلگراف به محمد علی شاه..... ۲۵۹	۱-آخوند خراسانی..... ۲۹۴
سند دوم: پاسخ به سوال مردم همدان..... ۲۶۱	۲-امام خمینی (ره)..... ۲۹۶
تقدیدگاه آخوند..... ۲۶۸	الف-روش شناختی (اصولی-فقهی) فقه‌های اربعه..... ۳۰۲
تفسیر آخوند از اصل دوم متمم قانون اساسی..... ۲۷۱	۱-بررسی روایات..... ۳۰۲
نسبت کذب..... ۲۷۲	۱-۱-مقبوله عمر و بن حنظله..... ۳۰۲
۴-۶-امام خمینی (ره)..... ۲۷۳	۱-۱-۱-سند مقبوله..... ۳۰۳
ه-شرایط حاکمان..... ۲۷۴	پاسخ اول..... ۳۰۳
۱.دانش دین (فقاہت)..... ۲۷۶	۱-۱-۲-دلالت مقبوله..... ۳۰۵
۲.عدالت..... ۲۷۷	گستره سوال..... ۳۰۶
۳.شجاعت..... ۲۷۸	گستره پاسخ..... ۳۰۶
۴.تدبیر و مدیریت (کفایت سیاسی)..... ۲۷۹	۱-۲-توقیع شریف امام زمان (عج)..... ۳۰۸
و-شیوه گزینش حاکم..... ۲۸۰	۱-۲-۱-بررسی سند توقیع..... ۳۰۹
ز-نحوه‌ی تعامل با حاکمان..... ۲۸۵	۱-۲-۲-بررسی متن توقیع..... ۳۱۰
۱.گفتمان تغلبی..... ۲۸۵	۲-دیدگاه فقه‌های اربعه پیرامون روایات..... ۳۱۱
۲.گفتمان اصلاحی..... ۲۸۶	۱-۲-محقق کرکی..... ۳۱۱
۳.گفتمان نقیه..... ۲۸۶	۲-۲-شیخ انصاری..... ۳۱۲
۴.گفتمان انقلابی..... ۲۸۷	۲-۳-آخوند خراسانی..... ۳۱۶
ح-تعامل دین و دولت..... ۲۸۸	۲-۴-امام خمینی (ره)..... ۳۲۲
نقش دولت در عبادیات..... ۲۹۰	

- تأثیر واقعیت‌های تاریخی در استنباط ۳۲۲
- ۲- شیخ انصاری ۳۵۷
- تناسب حکم و موضوع ۳۲۳
- ۳- آخوند خراسانی ۳۶۶
- فهم عقلایی روایات ۳۲۴
- ۴- امام خمینی ۳۸۱
- فهم عرفی روایات ۳۲۴
- نتیجه‌گیری ۳۸۸
- عدم اشتراط قدرت در تکلیف ۳۲۶
- فهرست منابع ۴۰۴
- عدم جواز استناد به اصول عملیه در مسائل حکومتی ۳۲۷
- الف فارسی ۴۰۴
- تعلق اوامر به ماهیات ۳۲۸
- وجوب عقلی مقدمه واجب ۳۲۸
- حکومتی بودن قاعده لاضرر ۳۲۹
- سیره عقلا ۳۳۱
- تعیین حدود ادله شرعی مطابق با حکم عقل، توسط عقل ۳۳۲
- عدم جواز مزاحمت برای فقیه از سوی دیگر فقها ۳۳۳
- طریقت یا موضوعیت داشتن عناوین ۳۳۳
- کشف مناط و نکته التشریع ۳۳۵
- مذاق الشارع ۳۳۵
- منطقه الفراغ ۳۳۶
- الغاء خصوصیت ۳۴۰
- تمسک به ظواهر ۳۴۱
- عرف و سیره عقلاء ۳۴۱
- تأثیر مبانی کلامی در آرای اصولی ۳۴۲
- ب- جامعه‌شناختی فقهای اربعه ۳۴۷
- ۱- محقق کرکی ۳۴۷

مقدمه مؤلف

حدود اختیارات فقیه از موضوعات چالش برانگیز فقه سیاسی است که عرصه گسترده‌ای را برای مجادلات علمی عالمان دینی و تنوع عمل سیاسی آنان فراهم آورده است. به طور کلی فقیهان شیعه بر طیفی قرار می‌گیرند که در یک سر آن قائلین به حداقل اختیارات فقیه و در سر دیگر آن قائلین به حداکثر اختیارات فقیه طبقه‌بندی می‌گردند. میان فقهای اربعه شیخ انصاری نگاه حداقلی و امام خمینی (ره) نگاه حداکثری به اختیارات فقیه داشته‌اند، که شناخت وجوه افتراق آرا آنان، ریشه‌های آن و همچنین نتایج حاصله از آن از جمله اهداف این پژوهش به شمار می‌رود. پر واضح است که پردازش موضوع با روش واحد ممکن و میسر نخواهد بود و می‌بایست با استخدام روش ترکیبی، همچون روش اجتهادی، هرمنوتیکی و تحلیل گفتمان به اهداف مورد نظر دست یافت. نگاه حداقلی و حداکثری به امور حسیه، حقوق انسانها، مشروعیت حکومت‌ها، نحوه تعامل با حاکمان و حضور در عرصه سیاست و حکومت از جمله وجوه افتراق

آرای فقهای اربعه قلمداد می گردد. مذاقه پیرامون ریشه های این اختلاف آرا ما را به نگرش متفاوت فقهای اربعه به جامعه و همچنین مبانی روش شناختی (اصولی- فقهی) آنان، رهنمون می سازد؛ که این موضوع تأثیر بسزایی در عمل سیاسی آنان بر جای گذارده است. باز خورد این نگرش، شکل گیری گفتمان های چهارگانه ی سلطنت مأذونه، عدم همکاری با حاکمان، تحدید قدرت حاکم و تشکیل حکومت اسلامی است که به ترتیب محقق کرکی، شیخ انصاری، آخوند خراسانی و امام خمینی «ره» نمایندگان آن به شمار می روند.